

mgr inż. Katarzyna Anna Pietraszko

BONSAI JAKO ODZWIERCIEDLENIE PIĘKNA KRAJOBRAZU

BONSAI W OCZACH ARCHITEKTA KRAJOBRAZU

Pinus Silvestris
fot. Włodzimierz Pietraszko

Słowo *bonsai* pochodzi z języka chińskiego i składa się z dwóch części *bon* – taca lub pojemnik oraz *sai* oznaczającego drzewo lub roślinę. Opisuje ono zminiaturyzowane drzewo lub grupę drzew, które odzwierciedla pewien krajobraz.

Bonsai dla architekta krajobrazu stanowi synonim sztuki. Postrzegają oni jako żywą rzeźbę. Twórca zwany bonsaistą pracuje na żywej materii wykorzystując techniki, charakterystyczne dla malarstwa i rzeźby, jednocześnie stosując wyrafinowane zabiegi ogrodnicze mające na celu zapanowanie nad żywiołem, jakim jest wzrost rośliny.

Jego dzieło zmienia się w czasie dzięki codziennej pracy, ale i także dzięki siłom natury, którym jest podporządkowane. Patrząc na bonsai jako dzieło sztuki musimy wiedzieć, że jest to żywa rzeźba, której tworzenie nigdy nie ma końca.

Do uprawiania sztuki bonsai potrzebna jest przysłowiowa wschodnia cierpliwość, dokładność i konsekwencja w realizacji planu pracy w bardzo długim okresie czasu. Gdy spełnimy te warunki możemy spodziewać się, że nasze wysiłki zostaną nagrodzone uzyskaniem pięknej i cieszącej oko rośliny.

Należy pamiętać, iż sadzonki pobrane z wybranego okazu nie staną się następnymi egzemplarzami bonsai, o ile nie będą zastosowane specjalne zabiegi wyrosną z nich rośliny typowe dla gatunku.

Patrząc na miniaturowe drzewko powinniśmy móc je sobie łatwo wyobrazić w większej skali rosnące w lesie lub smagane górskim czy nadmorskim wiatrem.

TŁO HISTORYCZNE

Acer Plnmatum
fot. Włodzimierz Pietraszko

Na temat bonsai powstało wiele mitów.

Tak naprawdę sztuka ta wywodzi się z Chin. Właśnie tam za czasów dynastii Han panującej ok. 200 lat p.n.e powstały pierwsze miniaturowe krajobrazy nazwane *pun-ching* i tworzone za pomocą kilku lub kilkunastu małych drzew posadzonych na płaskiej tacy.

Pejzaże te były urozmaicane wzgórzami, skałami, zbiornikami wodnymi oraz ceramicznymi figurkami przedstawiającymi pagody, zwierzęta i ludzi. Mistrzowie *pun-ching* tworzą do dzisiaj swe miniaturowe krajobrazy, bardzo lubiane w Chinach.

Nieco później za czasów dynastii Tsin pojawiły się pojedyncze okazy drzew, krzewów sadzonych w doniczkach zwanych *pun-sai*.

Chińczycy byli wówczas zafascynowani dziko rosnącymi w górach drzewami, którym ekstremalne warunki klimatyczne nadawały niepowtarzalny dramatyczny wygląd. Ogrodnicy starali się ten obraz roślin utrwalić w zminiaturyzowanym kształcie.

Za czasów panowania dynastii Sung (960 -1270r) w Chinach istniała już fachowa literatura dotycząca *pun-ching* i *pun-sai*. Była ona jednak bardzo pilnie strzeżona i dostęp do niej mieli tylko nieliczni wybrańcy. W tych czasach pierwsze egzemplarze tych roślin były dowożone do Japonii a stało się to za pośrednictwem mnichów buddyjskich, którzy poprzez Koreę coraz częściej docierali do Kraju Kwitnącej Wiśni. Prawdziwy przełom nastąpił dopiero w roku 1664, kiedy to zbiegły urzędnik Chu Shun-Sui przybył do Japonii wraz ze swoim zbiorem bonsai i cała literatura fachową. To właśnie jego wiedza i

doświadczenie w istotnym stopniu przyczyniły się do popularyzacji bonsai wśród szlachty, wysokiej rangi urzędników oraz samurajów.

Juniperus
fot. Włodzimierz Pietraszko

Japończycy jako naród bardzo elastyczny i otwarty na wszelkie nowości bardzo szybko adoptowali nowość, jaką były miniaturowe drzewka. Jednocześnie ustalili sposoby ich kształtowania i nadali nazwy poszczególnym stylom, w jakich kształtuje się te rośliny do dzisiaj.

Wielkie rozpowszechnienie bonsai w Japonii nastąpiło w okresie Edo (1603-1868) za czasów panowania rodu Tokugawa.

Do dzisiejszych czasów przy cesarskim pałacu rośnie bonsai z sosny drobnokwiatowej uformowane w pierwszej połowie XVII wieku przez trzeciego shoguna z rodu Tokugawa. Prawdopodobnie jest to najstarsze bonsai w Japonii.

Obraz drzew i krajobrazów posadzonych w ceramicznych pojemnikach opiewano w wierszach oraz uwieczniano na obrazach i rycinach. Ilustracje miniaturowych drzew z okresu Edo wskazują na mistrzowski kunszt ich twórców posiadających ogromną wiedzę ogrodniczą, długoletnie doświadczenie oraz niezwykle poczucie estetyki. Piękno miniaturowych drzewek spowodowało, że często w stosunku do nich zaczęto używać nazwy *bonsai* w odróżnieniu od *huachiue*, oznaczającej zwykłą roślinę doniczkową. W różnych dziedzinach sztuki japońskiej łącznie z bonsai, zauważyć można wpływ podstawowych kanonów piękna, którym kierują się Japończycy, a mianowicie „wabi” celowego ubóstwa środków pozwalających na zrozumienie sensu życia i podziwu do najprostszych form natury oraz „sabi” wytwornej prostoty we wszelkiej twórczości.

W każdym japońskim domu znajduje się *uehiba* - kącik przeznaczony na uprawę roślin. Tan twórca bonsai z wielką cierpliwością opiekuje się swymi bonsai – mikrokosmosem zaklętym w małym

drzewku, co jest zgodne z maksymą starożytnego filozofa chińskiego Lao Tsy, według którego można poznać świat nie opuszczając domu.

W czasach współczesnych bonsai znane jest już na całym świecie. Jednak nie Chiny, lecz właśnie Japonia jako pierwsza pokazała *bonsai* zachodowi. Pierwsza prezentacja odbyła się na światowej wystawie w Paryżu w roku 1978, a następna w Londynie w 1909r. Drzewka wzbudziły tam wielki zachwyt, lecz z powodu braku fachowej literatury nie zadomowiły się w Europie na dobre, gdyż Japończycy w tym czasie nie dopuszczali do publikowania fachowych informacji o bonsai.

Dopiero w czasach II Wojny Światowej, kiedy to amerykańscy żołnierze stacjonujący na dalekim wschodzie przywozili do Stanów Zjednoczonych miniaturowe drzewka i wiedzę o ich pielęgnacji. Z Ameryki droga do Europy była już bardzo krótka zwłaszcza, że dzięki pionierskiej pracy Jyuji Yoshimury pt. „The Art. of Bonsai – Creation, Care and Enjoyment”, która ukazała się w Wielkiej Brytanii w roku 1957 pękła bariera informacyjna i można było się zaznajomić z fachową literaturą na ten temat.

Bonsai w Polsce zaczęło się rozwijać dopiero po roku 1990 po ukazaniu się pierwszej fachowej książki napisanej przez Andrzeja Płochockiego, oraz szeregu publikacji dr Marcinkowskiego, pracownika Instytutu Kwaciarstwa w Skierniewicach.

Ze względu na niesprzyjające przepisy prawne dotyczące importu roślin, które uległy zmianie dopiero po wejściu Polski do Unii Europejskiej, pierwsze okazy starych japońskich bonsai pojawiły się w naszym kraju w roku 2004. Obecnie najważniejszymi ośrodkami twórczo rozwijającymi sztukę bonsai oprócz Dalekiego Wschodu są szkoły we Włoszech, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii, Niemczech, Belgii, Holandii, Szwajcarii, Stanach Zjednoczonych, Australii, Czechach i Polsce. Twórcy bonsai zrzeszają się w wielu klubach lokalnych oraz asocjacjach krajowych, kontynentalnych i światowych. Na całym świecie organizuje się wiele wystaw, z których najbardziej prestiżowymi są: „Kokufu Ten” i „Sokufu Ten” w Metropolitan Museum of Art. w Japonii, „Gikgo Award”, „Noelanders Trofee” w Belgii oraz „Mistral Bonsai” w Hiszpanii.

KLASYFIKACJA

Lonicera

fot. Włodzimierz Pietraszko

Klasyczna sztuka kształtowania bonsai opiera się na obrazie drzewa, które rośnie swobodnie w naturze. Bonsai, zarówno jak drzewa w naturze różnią się między sobą. Japończycy wprowadzili podział, który znacznie ułatwia poruszanie się w tej dziedzinie sztuki.

Rośliny zostały podzielone ze względu na rodzaj i gatunek; *shohaku* – bonsai z drzew iglastych, *zoki* - z drzew i krzewów liściastych oraz *mimono* bonsai, czyli na te z ozdobnymi owocami.

Bonsai możemy rozpatrywać również ze względu na pochodzenie i miejsce końcowej ekspozycji.

Wyróżniamy tu indor i outdoor bonsai. Te pierwsze pochodzą z krajów o klimacie subtropikalnym lub tropikalnym. Najczęściej są to: *Ulmus parviflora*, *Carmona sp.*, *Fikus retusa*, *Serissa foetida*, *Sageretia thea*, *Ligustrum japonicum*, *Buxus harlandii*. Miejscem ich ekspozycji są wszelkie pomieszczenia o dużym naswietleniu naturalnym (szklarnie) lub w budynkach przy dodatkowym sztucznym doświetlaniu.

Outdoor bonsai są to rośliny pochodzące ze strefy klimatycznej umiarkowanej, czyli znajdują się w niej wszystkie rodzime gatunki. Ich miejscem ekspozycji są ogrody, tarasy i balkony. Japończycy w celu ułatwienia eksponowania podzielili bonsai ze względu na wielkość: *kogata (mame)* bonsai – do 10 cm, *shohin* – do 25 cm, *chuchin* – do 45 cm oraz *ogata* – do 100cm.

Bardzo ważnym dla japończyków jest przebieg linii pnia oraz układ gałęzi drzewa. W tym celu wprowadzili oni najważniejszy podział bonsai nazwany „stylem”.

Umiejętność rozpoznawania stylu i znajomość ich nazewnictwa znacznie ułatwia pracę przy kształtowaniu bonsai, które traktujemy jako zamkniętą kompozycję rośliny i pojemnika, w którym się znajduje.

Sztuka bonsai przyciąga wiele osób lubiących naturę, drzewa i przede wszystkim krajobrazy.

Proporcje i perspektywa, poczucie siły i trwałości, jakie dają rozrośnięte drzewa nie zawsze są osiągalne w warunkach ogrodowych, gdzie ze względu na ograniczoną przestrzeń nie jesteśmy w stanie stworzyć dużej kompozycji zawiązującej do zapamiętanego przez nas krajobrazu. W sztuce bonsai możemy osiągnąć to poprzez przeskalowanie krajobrazu do formatu doniczki. Naturalność można odtworzyć w niewielkiej skali.

Nie chodzi tu o to, by odizolować drzewo od jego naturalnych warunków, ale aby zapewnić zdrowe środowisko i należytą pielęgnację ułatwiając mu prezentację w małym formacie.